

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ОСТРЯНКО ТЕТЯНА СЕРГІЇВНА

УДК 37.091.12:36–051(043.5)

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО
ПЕДАГОГА В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

13.00.05 – соціальна педагогіка

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Чернігівському національному педагогічному університеті імені Т.Г.Шевченка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, професор
Завацька Людмила Миколаївна,
Чернігівський національний педагогічний
університет імені Т.Г.Шевченка,
завідувач кафедри соціальної педагогіки

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Чернуха Надія Миколаївна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
завідувач кафедри теорії та історії педагогіки;

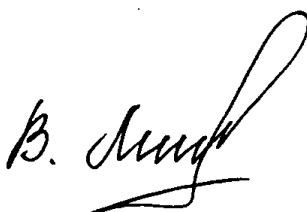
кандидат педагогічних наук, доцент
Краснова Наталія Павлівна,
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри соціальної педагогіки

Захист відбудеться «22» вересня 2014 р. о 15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.09 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано «21» серпня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.М. Вольнова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сьогоднішні реалії входження України у світовий культурно-цивілізаційний простір поставили завдання перегляду змісту й умов виховання учнів у загальноосвітньому навчальному закладі (далі – ЗНЗ), зокрема, посилення виховного компонента в системі освіти, створення сприятливих умов для самореалізації та саморозвитку учнів, підвищення якості і сприяння взаємодії між особистістю учня та соціально-освітнім середовищем, зміна ставлення суспільства до проблем школярів. Педагогічна наука і практика довели, що серед актуальних проблем привертає увагу готовність соціального педагога до виконання таких функцій, які забезпечують можливість успішної організаційно-педагогічної діяльності в ЗНЗ, що дозволяє говорити про соціально-виховну діяльність фахівців і педагогічного колективу загалом.

Однією із домінуючих постатей у цьому процесі сьогодні є соціальний педагог, якого ми розглядаємо як ключового фахівця у забезпеченні якості соціально-педагогічної діяльності в ЗНЗ, який сприяє реалізації низки специфічних завдань, спрямованих на вільний творчий, духовний, соціальний і моральний розвиток школярів. Соціальний педагог визнаний державою повноправним членом педагогічного колективу, проте ще й досі існує низка питань, які залишаються нерозкритими і потребують вирішення: особливості функціоналу соціального педагога як у ЗНЗ, так і в інших соціальних інституціях, які співпрацюють з навчальним закладом, його завдання у системі «ЗНЗ – колектив – учні – сім'я» тощо.

З'ясовано, що проблеми становлення й особливостей соціально-педагогічної діяльності в ЗНЗ розкрито у дослідженнях вітчизняних учених (Н. Агаркова, Л. Артющкіна, О. Безпалько, О. Веретенко, Л. Завацька, Л. Закревська, А. Капська, Л. Різник, М. Рудь, Н. Сейко, Є. Сорочинська, Н. Чернуха, В. Шульга та ін.), а також зарубіжних науковців (М. Галагузова, А. Мудрик, Л. Нагавкіна, Л. Нікітіна, Р. Овчарова, Дж. Сторо, Ю. Хамалайнен, М. Шакурова, П. Шептенко та ін.).

Окремі напрямки роботи соціального педагога в ЗНЗ схарактеризували В. Гурич, А. Капська, Н. Краснова, Ю. Мельник, Н. Отрощенко, Л. Параскевич, І. Петрюк, Т. Репнова, Ж. Серкіс, С. Харченко, С. Шаргородська та ін.; серед російських – З. Капустіна, А. Кисельов, О. Крушельницька, О. Селіванова, А. Третьякова, О. Яшнова та ін. Проте поглиблена увага дослідників до можливих шляхів реалізації соціальним педагогом його функцій не вичерпує проблеми характеристики особливостей діяльності фахівця, про що свідчить відсутність функціональної моделі його діяльності в ЗНЗ, що, безперечно, ускладнює виконання усіх покладених на нього обов'язків.

Окремі аспекти організаційно-педагогічної діяльності у соціальній педагогіці та соціальній роботі висвітлено вітчизняними та зарубіжними вченими: О. Безпалько, М. Боритко, І. Звереву, А. Капською, О. Колесниковою, Л. Міщик, П. Павленком, В. Панком, Т. Семигіною, С. Толстоуховою, І. Цушко, В. Шульгою та ін.; зокрема, особливості організаційної діяльності соціального педагога та соціальних працівників висвітлено у дисертаційних дослідженнях З. Капустіної, Т. Фокіної та В. Шульги. Виявлено, що науковці, які досліджують діяльність соціального педагога у ЗНЗ, безспідставно визначають один із її аспектів його діяльності – організаційний, а

робота соціального педагога як менеджера, організатора та координатора соціально-педагогічної діяльності в ЗНЗ залишається перспективним для наукового вивчення, чим і обумовлюється актуальність нашого дослідження.

Аналіз наукових досліджень з проблем соціально-педагогічної діяльності в ЗНЗ та вивчення досвіду організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в ЗНЗ дозволили виявити певні *суперечності*:

- між спрямованістю професійних зусиль соціального педагога і посиленням соціалізуючого впливу школи й інших суспільних інституцій на якість виховної системи;
- між багатосуб'єктністю і багатофункціональністю сфери діяльності соціального педагога в ЗНЗ та можливими способами її організації;
- між теоретичними обґрунтуваннями місця і доцільності роботи соціального педагога в ЗНЗ та відсутністю науково обґрунтованих умов для реалізації покладених на фахівця функцій;
- між соціально-виховним потенціалом соціально-педагогічної роботи і рівнем науково-теоретичного та технологічного забезпечення його використання у діяльності соціального педагога.

Отже, актуальність порушеної нами проблеми, пошуки шляхів зняття протиріч і вирішення справи теоретичної розробки та науково-методичного забезпечення організаційно-педагогічної діяльності зумовили вибір теми дисертаційного дослідження – **«Організаційно-педагогічна діяльність соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри соціальної педагогіки Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка та є складовою частиною теми «Науково-методична підготовка спеціалістів педагогічної освіти – соціальних педагогів» (2010–2015 рр.).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка (протокол № 6 від 2.02.2011 р.) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради НАПН України з координації наукових досліджень у галузі педагогічних і психологічних наук (протокол № 3 від 29.03.2011 р.).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні сутності організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в ЗНЗ та розробці й експериментальній перевірці дії системно-орієнтованої моделі організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога.

Реалізація поставленої мети обумовила такі **завдання дослідження**:

1. Обґрунтувати теоретико-методологічні засади організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в ЗНЗ та розкрити її зміст.
2. Розкрити особливості організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в ЗНЗ в реальних умовах.
3. Виявити оптимальні способи взаємодії учасників навчально-виховного процесу з соціальним педагогом з метою їх успішної організаційно-педагогічної діяльності в ЗНЗ.

4. Експериментально перевірити ефективність дії системно-орієнтованої моделі організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в ЗНЗ.

Об'єкт дослідження – діяльність соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі.

Предмет дослідження – зміст та основні напрями організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі.

Для розв'язання означених завдань було використано комплекс **методів дослідження**: *теоретичні* – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення з метою визначення наукових підходів, понятійного апарату дослідження; контент-аналіз нормативних актів, державних програм здійснювався з метою виявлення особливостей організації роботи соціального педагога у ЗНЗ; педагогічне прогнозування і моделювання з метою розробки експериментальної системно-орієнтованої моделі організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога; *емпіричні* – педагогічне спостереження, бесіди, анкетування з метою вивчення проблеми в реальних умовах ЗНЗ; *педагогічний експеримент* (констатувальний, формувальний і контрольний) дозволив здійснити перевірку ефективності впровадження системно-орієнтованої моделі організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога та змісту її поетапної реалізації в ЗНЗ; *статистичні* – обробка даних за допомогою методів математичної статистики з метою визначення якісних і кількісних показників отриманих результатів та оцінювання ефективності впливу розробленої моделі на якість діяльності соціального педагога в ЗНЗ.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: теорія організації (Ф. Тейлор, А. Файоль та ін.), теорія самоорганізації систем (І. Пригожин, Г. Хакен та ін.), положення про загальні теорії систем (Л. фон Берталанфі, О. Богданов та ін.), а також теорії діяльнісного (М. Каган, І. Кон та ін.), компетентнісного (І. Бех, Р. Бояцис та ін.) та комунікаційно-діалогічного (К. Дьяконов, Г. Почепцов та ін.) підходів; базові теоретичні положення соціально-педагогічної науки (О. Безпалько, М. Галагузова, І. Зверева, А. Капська, А. Мудрик, Ж. Петрочко, С. Харченко та ін.) та педагогічної психології (Л. Виготський, І. Зимня та ін.).

Законодавчою базою дослідження стали нормативні документи, які забезпечують функціонування психологічної служби школи, діяльність соціального педагога в ЗНЗ: Конституція України, Закони України «Про освіту» № 1060-XII від 23.05.1991 р. із змінами від 16.10.2012 р., «Про загальну середню освіту» № 651-XIV від 13.05.1999, редакція від 05.12.2012 р., Положення «Про психологічну службу системи освіти України» (наказ МОН № 127 від 03.05.1999 р., редакція від 03.08.2009 р.) та ін.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

- *вперше* теоретично обґрунтовано зміст і структуру організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в ЗНЗ в умовах освітнього середовища, що базується на взаємодії і координації зусиль усіх суб'єктів навчально-виховного процесу в ЗНЗ; систематизовано теоретико-методологічні підходи до реалізації організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в ЗНЗ; *розроблено* системно-орієнтовану модель організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в ЗНЗ та *обґрунтовано* способи підвищення ефективності організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога, а

також критерії, показники та рівні оцінювання якості організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога;

- *адаптовано і впроваджено* метод створення ментальних карт для оптимізації організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в ЗНЗ;
- *подальшого розвитку набули*: тлумачення організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога та змістова спрямованість організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога як провідного напрямку роботи фахівця в ЗНЗ.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що апробовано системно-орієнтовану модель організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в ЗНЗ в рамках експериментальної програми «Система організаційно-педагогічної діяльності», яка дозволила оптимізувати соціально-педагогічну діяльність педагогічного колективу ЗНЗ; підготовлено навчально-методичні матеріали «Організаційно-педагогічна діяльність соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі» для вдосконалення організаційно-педагогічної діяльності фахівців соціально-педагогічної сфери в умовах ЗНЗ; розроблено і впроваджено навчальний курс «Професійна діяльність соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі» для студентів, які навчаються за напрямом підготовки 6.010106 «Соціальна педагогіка».

Основні положення та результати дисертаційного дослідження можуть бути використані соціальними педагогами у практичній діяльності в ЗНЗ, у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи в ЗНЗ, а також у системі підвищення кваліфікації соціальних педагогів.

Результати дисертаційного дослідження *впроваджено* у навчально-виховний процес Ніжинської загальноосвітньої школи № 15 (довідка № 60 від 08.02.2013 р.), Ніжинської загальноосвітньої школи № 5 (довідка № 17 від 14.02.2013 р.), Чернігівської спеціалізованої загальноосвітньої школи № 2 (довідка № 102 від 18.12.2013 р.), Чернігівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3 (довідка № 251 від 19.12.2013 р.), Чернігівської загальноосвітньої школи № 19 (довідка № 257 від 12.12.2013 р.), Сумської загальноосвітньої школи № 12 імені Б. Берестовського (довідка № 976 від 24.12.2013 р.), Сумської загальноосвітньої школи № 24 (довідка № 11 від 17.01.2014 р.), Чернівецьких загальноосвітніх шкіл № 2, 6, 14, 22, 24 (довідка № 01-42/1761 від 25.01.2014 р.), Хмельницьких загальноосвітніх шкіл № 10, 15, 17 (довідка № 01-21-650 від 27.02.2014 р.), Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (довідка № 4 від 8.02.2013 р.), Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка (довідка № 11 від 19.02.2014 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та результати дослідження оприлюднено на наукових і науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Відповідальне ставлення до здоров'я: теорія та технології» (Луцьк, 2010), «Ресоціалізація неповнолітніх правопорушників» (Луцьк, 2011), «Стратегічні питання світової науки» (Пшемишль, 2014); *всеукраїнських* – «Сіверянські читання» (Чернігів, 2010–2013 рр.), «Сталий розвиток у соціальному вимірі: глобальним проблемам – локальні рішення» (Чернігів, 2011), «Сучасна сім'я та соціальні інституції: шляхи партнерської взаємодії» (Київ, 2012), а також на

Всеукраїнських круглих столах «Психолого-педагогічне забезпечення соціальної мобільності сучасної молоді: реалії та перспективи» (Київ, 2012) та «Цінності і традиції сучасної української сім'ї» (Чернігів, 2014). Результати дисертаційного дослідження обговорювались на засіданнях кафедри соціальної педагогіки Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка (2010–2014 рр.).

Публікації. Основний зміст та результати дисертаційного дослідження висвітлено у 14 одноосібних публікаціях, з них: 2 навчально-методичні посібники, 8 статей у наукових фахових виданнях України, 2 – у зарубіжних наукових часописах та 2 тези доповідей.

Загальний обсяг особистого доробку становить 16 друкованих аркушів.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації – 256 сторінок, із них 176 сторінок основного тексту. Робота містить 17 додатків, що становить 46 сторінок, 3 рисунки на 3 сторінках. Список використаних джерел налічує 318 найменувань, із них – 128 іноземною мовою.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження; сформульовано теоретико-методологічні засади та методи дослідження; розкрито його наукову новизну і практичне значення результатів дослідження; подано інформацію про їх апробацію та впровадження отриманих результатів, надано відомості про структуру та обсяг роботи.

У *першому розділі* – **«Теоретико-методологічні засади організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі»** – проаналізовано теоретико-методологічні підходи до проблеми організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в ЗНЗ, сформульовано авторське бачення організаційно-педагогічної діяльності; висвітлено взаємодію як основу організаційної діяльності соціального педагога; визначено критерії і показники оцінювання якості та виявлено рівні організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога, а також проаналізовано особливості організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в ЗНЗ в реальних умовах.

З'ясовано, що під «організацією» розуміються люди, їхні стосунки та цілі (О. Пригожин); система, яка об'єднує людей задля досягнення спільної мети (Р. Акофф, М. Мескон, Ф. Хедоурі та ін.); за наявності в основі організації зв'язків, на думку У. Ешбі, її частини розглядаються організованими, а між ними виникає комунікація. У соціальній педагогіці організаційна діяльність визнається пріоритетною (В. Бочарова, І. Зверева, Л. Міщик) і покликана забезпечити консолідацію педагогічних факторів і соціалізуючих можливостей ЗНЗ. Доведено, що соціально-педагогічна діяльність завжди залишається організаційною і комунікативною (Л. Завацька, А. Капська), а соціальний педагог виступає її суб'єктом і організатором.

Встановлено, що науковці (В. Лазарев, О. Мармаза, Н. Островерхова та ін.) розглядають організаційну діяльність як своєрідну функцію управління і припускають можливість сприйняття організації соціально-педагогічної діяльності саме в контексті управлінської діяльності. Визначено, що соціальний педагог виконує окремі функції управління (планування, організацію, контроль, активізацію,

інформування та координацію), тому він виступає в ролі менеджера соціально-педагогічної діяльності в ЗНЗ; водночас він виконує функцію координатора організаційно-педагогічної діяльності (Р. Вайнола).

Організаційно-педагогічна діяльність (за В. Шульгою) розглядається як різновид педагогічної діяльності, спрямованої на організацію педагогічного простору, побудову його структури, на методичне, технологічне та матеріально-технічне забезпечення, а також на управління цим процесом, що реалізується у різних соціально-педагогічних умовах. Це дозволило розглядати *організаційно-педагогічну діяльність як процес, в якому діяльність спрямована на забезпечення ефективної реалізації сукупності соціально-педагогічних дій завдяки координації виховних впливів суб'єктів навчально-виховного процесу у педагогічному середовищі у змінюваних педагогічних умовах*. Така організаційно-педагогічна діяльність передбачає залучення соціальним педагогом (як координатором дій) усіх учасників навчально-виховного процесу і спрямування їхніх спільних зусиль на вирішення конкретних соціально-виховних завдань.

Визначено *завдання* організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в ЗНЗ: планування професійної діяльності, організація професійної взаємодії, структурування та координація роботи з різними соціальними інституціями, підвищення професійної компетентності суб'єктів навчально-виховного процесу. Характерними її ознаками можна назвати узгодженість дій суб'єктів, цілісність, системність, контроль та управління.

Доведено, що взаємодія, як філософська проблема, відображена досить переконливо у працях А. Аверьянова, В. Афанасьєва, В. Цикіна та ін.; досить широке педагогічне осмислення категорія «взаємодія» отримала у працях Ю. Бабанського, М. Данилова, Л. Новикової та ін. Взаємодія соціального педагога з учасниками навчально-виховного процесу як його складова висвітлена окремими авторами лише фрагментарно (Р. Овчарова, К. Моїсеєнко), хоча вона визнається всіма дослідниками вкрай важливою для організації соціально-виховної роботи.

Констатовано, що *взаємодія*, як основа організаційної діяльності соціального педагога, спрямована на розвиток в учасників навчально-виховного процесу соціально-педагогічної компетентності. З'ясовано необхідність інтеграції виховних соціальних впливів на учнів, у тому числі ЗНЗ і соціального педагога зокрема, що обґрунтовано в дисертації Н. Чернухи; взаємодію соціального педагога ЗНЗ з адміністрацією закладу та педагогічним колективом розкрито у працях К. Моїсеєнко, з батьками учнів – у працях О. Безпалько, І. Козубовської, Т. Кравченко, Ф. Мустаєвої, Т. Репнової, Н. Сейко, Л. Харченко та ін.; шляхи взаємодії сім'ї та школи відображено у дослідженнях В. Бочарової, Б. Вульфою, Н. Клімкіної, Л. Назаренко та ін.; взаємодію соціального педагога з громадськими організаціями ґрунтовно описали Ю. Возна, М. Шакурова та ін. Накопичений досвід підтверджує необхідність конструювання системи взаємодії соціального педагога з суб'єктами соціально-педагогічної діяльності, яка в науковій літературі розв'язана недостатньо.

Виявлено, що системна взаємодія соціального педагога, педагогічного колективу, а також спеціалістів інших соціальних інституцій, спрямована на досягнення соціально-виховних цілей і лежить в основі проектування організаційно-

педагогічної діяльності фахівця. Означені факти потребували обґрунтування необхідності створення системи, яка може посилювати ефективність впливу на учнів організаційних і педагогічних умов у процесі соціально-виховної роботи.

Доведено, що системний підхід до реалізації організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога є основною передумовою для її удосконалення. Системність організаційно-педагогічної діяльності в ЗНЗ сприяє встановленню взаємозв'язків і взаємодії між учасниками соціально-педагогічної діяльності на мікро- і макрорівнях. Такий підхід дозволяє виокремити компоненти даної системи (адміністрація ЗНЗ, педагогічний колектив, психологічна служба, батьки учнів), які, виконуючи свою функцію на належному рівні, водночас нейтралізують внутрішні і зовнішні дезорганізуючі впливи як на весь виховний процес, так і на учнів, зокрема. Координація і взаємозв'язок компонентів системи забезпечується завдяки ухваленню рішень та комунікації. При цьому елементи системи покликані обслуговувати її цілісність, стабільність, зростання й адаптивність. Якісна характеристика організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в умовах ЗНЗ відображена у змісті визначених критеріїв.

Розкрито методологічну основу аналізу складних соціальних організмів, якою є синергетика (О. Пригожин, Г. Хакен), в основу якої покладена ідея нелінійності, нерівномірності процесів, що протікають у складних утвореннях. Доведено, що ЗНЗ і є саме такою складною системою. Ефект синергії полягає в тому, що система, як цілісний організм, завжди якісно відрізняється від простої сукупності елементів, з яких вона складається, й зумовлюється, насамперед, тим, що система в цілому, як і її елементи, мають спільну мету діяльності. Згідно теорії організації і управління, синергія означає, що керована і скоординована група людей працює ефективніше, ніж кожен окремо. Запорукою стабільності системи є застосування компенсаторних механізмів, які дозволяють підтримувати систему у стабільному стані. Відтак, послаблення реалізації своїх функцій одним або декількома елементами системи активізує інші елементи, які повертають її у стан стабільного повноцінного функціонування, враховуючи причини і наслідки змін у роботі. Це надає організаційно-педагогічній діяльності координуючого характеру в процесах комунікації та ухвалення рішень і сприяє руйнуванню зони функціональної інтерференції – діяльності, яка входить у сферу обов'язків як соціального педагога, так і інших фахівців, визначивши чіткі межі відповідальності.

Логіка дослідження зумовила необхідність пошуку шляхів і механізмів підвищення ефективності виховного потенціалу ЗНЗ у процесі реалізації завдань організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога, яка потребувала оновлення змісту, форм і методів взаємодії всіх учасників даного процесу.

Експериментальною базою дослідження стали Чернігівські ЗНЗ № 2, 3, 5, 6, 9, 12, 15, 17, 19, 24, 29, Ніжинські ЗНЗ № 5 та 15, Сумські ЗНЗ № 6, 12, 21, 24, Чернівецькі ЗНЗ № 2, 6, 14, 22, 24, Хмельницькі ЗНЗ № 10, 15, 17, Чернігівський, Ніжинський, Хмельницький, Чернівецький, Сумський міські центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, відділи міліції м. Чернігова, Ніжина, Сум, Хмельницького та Чернівців.

Експериментом було охоплено 617 осіб. В експериментальну групу (ЕГ) включено 367 осіб, а до контрольної групи (КГ) – 250 осіб, до них увійшло 15 і 10 соціальних педагогів відповідно.

На етапі констатувального експерименту охарактеризовано особливості організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в ЗНЗ в реальних умовах. Виявлено низку проблем у роботі соціальних педагогів – неадекватне сприйняття своєї приналежності до педагогічного колективу, невдоволення ставленням колег до роботи соціального педагога, наявність труднощів у співпраці з учителями.

Констатовано розбіжності у поглядах соціальних педагогів на їхні професійні позиції: відсутні адекватні уявлення з боку педагогічного колективу та батьків учнів про можливості соціального педагога, завдання, які він вирішує, що значно ускладнювало роботу фахівця і негативно позначалося на її ефективності. Через це учителі не мали можливості плідно й послідовно працювати з учнями різних категорій, їхніми сім'ями, тому професійна діяльність соціального педагога перетворювалась на роль помічника, який поєднував свої функції з функціями учителя та інших залучених суб'єктів.

Встановлено відсутність системної співпраці соціального педагога з педагогічним колективом, батьками учнів та позашкільними установами, а також потреби у формуванні знань, умінь щодо організації співпраці з адміністрацією закладу, учителями, батьками учнів. Простежено тенденцію плинності кадрів на посаді соціального педагога, зокрема у 19 з 25 шкіл працюють соціальні педагоги, стаж роботи на посаді яких не перевищує 5 років.

З'ясовано, що уявлення про зміст роботи фахівця у колективах 17 шкіл (68 %) є не зовсім адекватними, що ускладнює формування професійної взаємодії у педагогічному колективі. В 11 школах (44 %) педагоги не вважають роль і функціонал соціального педагога в організаційно-педагогічному процесі школи значущими. Лише у 8 школах (32 %) респонденти зазначають координуючу роль соціального педагога в моделюванні системи взаємодії всіх учасників соціально-педагогічного процесу; педагоги 19 шкіл (76 %) змогли назвати проблеми у взаємодії, проте можливі шляхи їх вирішення (як от, усвідомлення цілей і мотивів спільної діяльності, підвищення рівня комунікативної компетентності) з 248 педагогів вказали лише 135. У своїй професійній діяльності понад дві третини фахівців вважали першочерговим завданням визначення зон співробітництва з адміністрацією закладу, психологом, класними керівниками, учителями-предметниками та спеціалістами інших галузей. Водночас, соціальні педагоги 22 шкіл (88 %) найбільш проблемними ділянками організаційної роботи вважали налагодження контактів з сім'ями учнів та забезпечення взаємодії усіх суб'єктів навчально-виховного процесу.

Для здійснення діагностики організаційно-педагогічної діяльності використано низку соціально-педагогічних і психологічних методик: «Методика визначення загального індексу задоволеності» (Н. Кузьміної), тест-опитувальник «Комунікативні та організаторські схильності» (КОС-2), «Опитувальний листок М. Форверга на контактність», «Діагностика мотиваційних орієнтацій у міжособистісних комунікаціях» (І. Ладанова, В. Уразаєва), «Тест-опитувальник для оцінки мотивації до досягнення мети – до успіху» (Т. Елерса), «Методика визначення рівнів спрацьованості» (М. Обозова), «Методика визначення організаційних здібностей лідера» (Є. Жарикова, Є. Крушельницького), «Методика виявлення організованості» (Л. Уманського та О. Лутошкіна), авторські комплексні анкети для соціальних педагогів, директорів, заступників директора з виховної

роботи, педагогів-організаторів, психологів, класних керівників, учителів-предметників, батьків учнів, працівників правоохоронних органів, працівників ЦСССДМ. Змістове наповнення методик дозволило визначити *критерії* а саме: емоційний, комунікативний, операційний та критерій системності.

Емоційний критерій відображає задоволеність соціального педагога співпрацею з педагогічним колективом; задоволеність педагогічного колективу співпрацею з соціальним педагогом. *Комунікативний критерій* характеризується проявом комунікативних умінь; гармонійністю комунікаційних орієнтацій у процесі спілкування; контактністю. *Операційний критерій* відображає організованість соціальних педагогів, їхню здатність до формування раціональної структури спільних дій з іншими суб'єктами; організаторські здібності, наявність яких дозволяє активно взаємодіяти у спільній діяльності; здатність бути лідером (координатором). *Критерій системності* засвідчує спрацьованість соціального педагога з суб'єктами соціально-педагогічної діяльності – ефект взаємодії, сполучення людей, який забезпечує найкраще виконання мети спільної діяльності; мотивацію до взаємодії.

Визначені критерії та їх показники дозволили охарактеризувати *рівні організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в ЗНЗ*: високий, середній та низький. *Високий рівень* організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога характеризується повним задоволенням співпрацею з суб'єктами соціально-педагогічної діяльності, досягненням позитивних результатів завдяки співпраці; глибокими знаннями основних правил та норм спілкування, здатністю будувати безконфліктні взаємини, мати достатньо розвинені комунікативні вміння; наявністю зрозумілих спільних цілей діяльності, вмінням формувати систему взаємозв'язків суб'єктів соціально-педагогічної діяльності, забезпечувати взаємовплив у системі взаємозв'язків усіх учасників соціально-педагогічної діяльності; вмінням самостійно налагоджувати професійні контакти, узгоджувати з іншими дії та забезпечувати оперативність в ухваленні рішень, кооперацію та координацію дій.

Середній рівень організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога засвідчує часткове задоволення співпрацею з суб'єктами соціально-педагогічної діяльності, при досягненні невисоких результатів завдяки співпраці, прагнення повністю виконувати свої обов'язки; наявність загальних знань про основні правила та норми спілкування, доброзичливість у взаєминах, достатня розвиненість комунікативних умінь; відсутність сталої здатності проектувати систему взаємозв'язків та взаємодії суб'єктів соціально-педагогічної діяльності, забезпечувати взаємовплив у системі взаємозв'язків; налагоджувати професійні контакти, кооперувати та координувати дії.

Низький рівень організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога простежується при незадоволеності співпрацею з суб'єктами соціально-педагогічної діяльності, низьких результатах співпраці та неякісному виконанні своїх обов'язків; при наявності поверхових знань про основні правила та норми спілкування, недостатньому прояві сформованості умінь налагоджувати професійні взаємини, слабозвинених комунікативних умінь; відсутності вміння формувати систему взаємодій суб'єктів соціально-педагогічної діяльності, неспроможності забезпечувати взаємовплив у системі взаємозв'язків; за відсутності професійних контактів та вміння

узгоджувати дії, домінувати у прийнятті рішень за умови, коли інші учасники соціально-педагогічного процесу проявляють самостійність у розв'язанні складних ситуацій.

За результатами констатувального експерименту (2010–2011 рр.) у 25,00 % соціальних педагогів ЕГ та 30,00 % – КГ виявлено високий рівень організаційно-педагогічної діяльності; середній рівень – у 45,00 % та 45,00 % соціальних педагогів відповідно; низький рівень – у 30,00 % соціальних педагогів ЕГ та 25,00 % КГ (рис. 2).

Результати констатувального експерименту спонукали до розробки системно-орієнтованої моделі організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в ЗНЗ. Встановлено, що системно-орієнтована модель, яка базується на синергетичному підході, може забезпечити поступовість соціалізуючого впливу на учнів шляхом компенсації різних за ефективністю індивідуальних виховних ресурсів колективним впливом суб'єктів соціально-педагогічної діяльності.

У *другому розділі* – **«Впровадження системно-орієнтованої моделі організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі»** – обґрунтовано зміст і структуру системно-орієнтованої моделі організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в ЗНЗ; розкрито напрями її впровадження у процесі діяльності соціального педагога та виявлено її ефективність.

Передбачуваним результатом *формульованого експерименту* було підвищення ефективності організаційно-педагогічної діяльності завдяки створенню системної взаємодії з суб'єктами соціально-педагогічної діяльності в ЗНЗ. З цією метою було визначено послідовні *етапи взаємодії соціального педагога з суб'єктами соціально-педагогічної діяльності*: інформаційно-аналітичний, діагностичний, прогностичний, організаційно-діяльнісний, оцінювальний, які реалізуються в ході організаційно-педагогічної діяльності. Модель (рис. 1) включає логічно взаємопов'язані компоненти: цільовий, компонент взаємодії, методичний, організаційний, рефлексивний, оцінювально-результативний, які відображені на всіх етапах організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога.

Впровадження системно-орієнтованої моделі організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога здійснювалось за розробленою нами експериментальною *програмою «Система організаційно-педагогічної діяльності»*. Кожен напрям роботи за програмою передбачав впровадження змісту і форм як теоретичної, так і практичної підготовки учасників соціально-виховного процесу до співпраці. Мета теоретичної підготовки – формування в учасників експерименту необхідних знань – досягалась шляхом використання різних методів: бесіди, лекції, навчально-практичних занять, робочих зустрічей суб'єктів соціально-педагогічної діяльності, консультацій. Зміст практичної підготовки учасників формульованого експерименту було спрямовано на формування в них умінь та навичок, і в основному це здійснювалось під час тренінгових занять та тематичних семінарів.

З метою реалізації визначених позицій у плані оптимізації організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога та з урахуванням отриманих результатів, *на етапі формульованого експерименту* було окреслено напрями впровадження експериментальної програми: 1) інформаційна робота з соціальними педагогами щодо їх підготовки до здійснення організаційно-педагогічної діяльності в

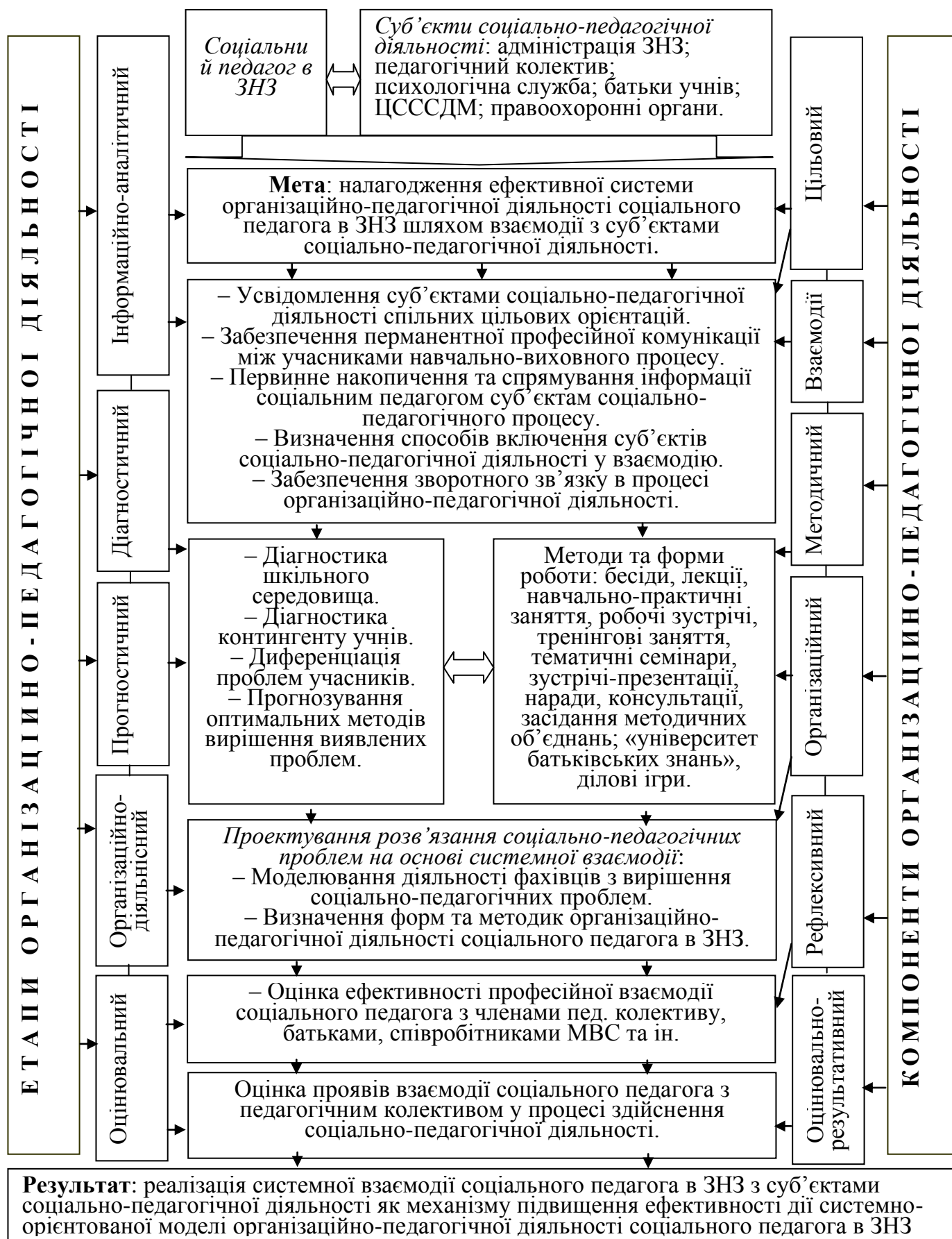

Рис. 1. Системно-орієнтована модель організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в ЗНЗ

ЗНЗ; 2) просвітницька робота з педагогічним колективом ЗНЗ; 3) соціально-педагогічна робота з батьками учнів; 4) соціально-педагогічна робота з працівниками правоохоронних органів.

В ході реалізації *першого напрямку програми* з жовтня 2011 по травень 2012 р. було проведено спеціальну практичну підготовку тих соціальних педагогів, які працюють у ЗНЗ, з метою підвищення їхньої кваліфікації, а також теоретичну й практичну підготовку майбутніх соціальних педагогів до організаційно-педагогічної діяльності в ЗНЗ. На початку формувального експерименту для соціальних педагогів ЕГ авторкою було проведено *лекцію-презентацію* «Соціальний педагог – координатор соціально-педагогічної діяльності в ЗНЗ», у співробітництві з фахівцями міських науково-методичних центрів управлінь освіти для соціальних педагогів експериментальних ЗНЗ було проведено *тренінги* «Формування та удосконалення комунікативної компетентності соціального педагога у взаємодії з педагогічним колективом», «Організаційно-педагогічна діяльність соціального педагога в ЗНЗ», *семінар-практикум* «Налагодження співпраці з учасниками навчально-виховного процесу», *навчальне заняття* «Ментальні карти – ефективний спосіб організації діяльності». Водночас розроблений нами спеціальний курс «Професійна діяльність соціального педагога у ЗНЗ» було використано при підготовці студентів, які навчаються за напрямом підготовки 6.010106 «Соціальна педагогіка».

Реалізація *другого напрямку програми* – просвітницька робота з педагогічним колективом ЗНЗ – здійснювалася в три етапи: 1) ознайомлення педагогів ЕГ з теоретичними основами діяльності фахівця у школі; 2) розширення теоретичних знань, необхідних для ефективної професійної взаємодії з соціальним педагогом; 3) формування та розвиток особистісних якостей та умінь у членів педагогічного колективу, орієнтованих на взаємодію у процесі соціально-педагогічної діяльності. З січня по грудень 2012 р. соціальними педагогами експериментальних ЗНЗ було проведено: *методичний семінар* для педагогічних працівників «Соціальний педагог та педагогічний колектив – протиборство чи співпраця», *практичний семінар* «Соціальний педагог в загальноосвітньому навчальному закладі», *зустрічі-презентації* «Системно-орієнтована модель організаційно-педагогічної діяльності»; цикл *лекцій* («Система взаємодії педагогічного колективу з соціальним педагогом у здійсненні організаційно-педагогічної діяльності», «Феномен взаємодії як засіб підвищення ефективності соціально-педагогічної діяльності, «Взаємодія соціального педагога з учителями – основа розвитку їхньої компетентності»); *виступи з інформаційними повідомленнями* («Взаємодія соціального педагога, психолога, класного керівника у роботі з неблагополучними сім'ями», «Взаємодія соціального педагога, заступника директора з виховної роботи, психолога, класного керівника у формуванні здорового способу життя учнів», «Взаємодія соціального педагога, міліції, класного керівника з профілактики негативних явищ в учнівському середовищі»), *бесіди та консультації* для педагогів; з учителями, класними керівниками проведено *одноденні тренінгові заняття* для удосконалення професійних навичок конструктивного спілкування («Командна взаємодія», «Налагодження психологічно сприятливої взаємодії учасників педагогічного процесу»). Крім того, проводились *групові бесіди* з учителями з конкретною цільовою установкою щодо означеної проблеми: «Особистісні якості

учителя, необхідні для налагодження професійної взаємодії», «Вплив особистісних якостей учителя на взаємодію з соціальним педагогом».

Третій напрям програми – соціально-педагогічна робота з батьками учнів – реалізовувався з вересня 2012 р. по травень 2013 р. у два етапи: 1) ознайомлення батьків з основами діяльності соціального педагога в ЗНЗ; 2) формування знань, необхідних для ефективної взаємодії з соціальним педагогом.

На першому етапі соціальні педагоги експериментальних ЗНЗ брали участь у *батьківських зборах* з метою інформування батьків про особливості соціально-педагогічної діяльності, що сприяло усвідомленню та сприйняттю ролі соціального педагога в ЗНЗ і змісту його роботи. На другому етапі в рамках функціонуючого у ЗНЗ «Університету батьківських знань» соціальними педагогами було прочитано *лекцію* «Співпраця соціального педагога та батьківської громадськості як одна з умов ефективної соціально-педагогічної діяльності з учнями», а також проводились *ділові ігри* («Спілкуємось з соціальним педагогом», «Дебати») та *заняття з елементами тренінгу* «Співпраця у центрі уваги», спрямовані на формування у батьків умінь ефективного спілкування, взаєморозуміння в освітньому мікросоціумі, попередження можливого конфлікту тощо.

Четвертий напрям впровадження експериментальної програми – соціально-педагогічна робота з працівниками правоохоронних органів реалізовувався з січня по червень 2013 р. також у два етапи: 1) формування у працівників правоохоронних органів теоретичних знань та практичних умінь для здійснення ефективної професійної взаємодії з соціальним педагогом; 2) підготовка працівників правоохоронних органів до ефективної співпраці з різними суб'єктами соціально-педагогічної діяльності. На першому етапі соціальними педагогами разом з членами педагогічного колективу експериментальних ЗНЗ було проведено *навчальні заняття* з працівниками правоохоронних органів з метою формування в них педагогічної і психологічної готовності до співпраці. Їх було ознайомлено з психологічними особливостями спілкування з дітьми, проведено *заняття з елементами тренінгу* «Комунікативна культура працівника правоохоронних органів». На другому етапі було проведено *одноденний освітній семінар* «Ефективна співпраця школи та органів внутрішніх справ», який передбачав формування у працівників правоохоронних органів навичок спілкування з педагогами, учнями та їхніми батьками.

Таким чином, різними формами роботи з метою налагодження взаємодії були охоплені соціальні педагоги, члени педагогічних колективів експериментальних ЗНЗ, батьки учнів, представники правоохоронних органів.

На контрольному етапі експерименту (вересень–жовтень 2013 р.) було проведено повторні зрізи за методиками, використаними на констатувальному етапі, та здійснено оцінювання рівнів сформованості організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в ЗНЗ за чотирма критеріями; оцінено ефективність впровадження системно-орієнтованої моделі організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в ЗНЗ, яка дозволила реалізувати завдання формування експерименту; перевірено вірогідність отриманих результатів та визначено статистичні похибки; сформульовано висновки експериментальної роботи.

Було здійснено аналіз результатів, отриманих після контрольного зрізу, інтерпретацію їх достовірності методами математичної статистики, що дало змогу визначити ефективність використання складових організаційно-педагогічної діяльності, змісту і методик реалізації взаємодії як механізму успішної соціально-виховної діяльності. Значущі показники зростання високого рівня організаційно-педагогічної діяльності було виявлено за всіма критеріями (табл. 1).

Таблиця 1.

Динаміка сформованості показників організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в ЗНЗ

Критерії	Рівні		Високий		Середній		Низький	
			а.п.	%	а.п.	%	а.п.	%
Емоційний	ЕГ	до	4	26,67	8	53,33	3	20,00
		після	8	53,33	6	40,00	1	6,67
	КГ	до	3	30,00	6	60,00	1	10,00
		після	2	20,00	6	60,00	2	20,00
Комунікативний	ЕГ	до	4	26,67	6	40,00	5	33,33
		після	6	40,00	7	46,67	2	13,33
	КГ	до	3	30,00	4	40,00	3	30,00
		після	2	20,00	4	40,00	4	40,00
Системний	ЕГ	до	3	20,00	6	40,00	6	40,00
		після	7	46,67	4	26,67	4	26,67
	КГ	до	3	30,00	4	40,00	3	30,00
		після	2	20,00	5	50,00	3	30,00
Операційний	ЕГ	до	4	26,67	7	46,67	4	26,67
		після	8	53,33	5	33,33	2	13,33
	КГ	до	3	30,00	4	40,00	3	30,00
		після	3	30,00	5	50,00	2	20,00

Так, в ЕГ показники високого рівня збільшилися з 25 % до 48,33 %, Водночас у двічі знизилася показники низького рівня з 30 % до 15 %. Зміни у КГ були незначні, домінували показники середнього рівня (рис. 2).

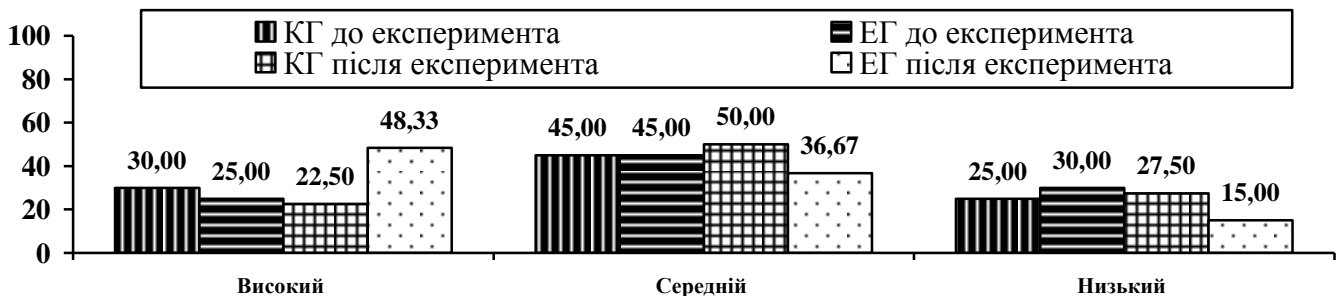

Рис. 2. Динаміка рівнів організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в ЗНЗ

Аналіз якісних показників дослідно-експериментальної роботи у ЕГ показав, що рівень задоволеності соціальних педагогів співпрацею з директорами, заступниками директорів з виховної роботи зріс. Наявність позитивних зрушень у стосунках між психологами і соціальними педагогами, завдяки активній позиції останніх в

експерименті, підкріплюють впевненість у тому, що саме соціальні педагоги можуть бути лідерами психологічної служби ЗНЗ; подібна тенденція спостерігається й у взаємодії фахівця з учителями-предметниками. Негативна оцінка взаємодії соціальних педагогів з батьками змінилася на позитивну. Загалом підвищення рівня організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в ЗНЗ відзначено членами педагогічних колективів, батьками учнів, працівниками правоохоронних органів.

Статистичні підтвердження прогнозованих результатів за t-критерієм Стьюдента, F-критерієм Фішера та критерієм однорідності χ^2 Пірсона, отримані після контрольного експерименту, дозволили засвідчити вірогідність результатів та зробити висновок про ефективність впровадженої нами системно-орієнтованої моделі організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в умовах ЗНЗ і сформулювати висновки до роботи.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичне узагальнення та нове вирішення проблеми організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в ЗНЗ, що відображено в теоретичних положеннях про організаційно-педагогічну діяльність, розробці системно-орієнтованої моделі, яка сприяє налагодженню системної взаємодії соціального педагога з суб'єктами соціально-педагогічної діяльності в ЗНЗ. Результати теоретичного й експериментального дослідження засвідчили досягнення поставленої мети і вирішення окреслених завдань, що дозволило зробити такі *висновки*:

1. Встановлено, що проблема організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в ЗНЗ не була предметом спеціального наукового дослідження. У психолого-педагогічній літературі організаційно-педагогічна діяльність соціального педагога в ЗНЗ представлена як напрям педагогічної діяльності по впорядкуванню педагогічного простору. Аналіз наявних теоретико-методологічних підходів до визначення змісту даного напрямку діяльності, врахування особливостей управлінського аспекту, системотворчого та координуючого характеру даної діяльності, яка лежить в основі реалізації соціально-педагогічних завдань. Осмислення проблеми з позицій синергетичного підходу забезпечує розуміння організаційно-педагогічної діяльності як збалансованого багатоканального соціалізуючого та виховного впливу її учасників на учнівську молодь. *Організаційно-педагогічна діяльність* – це процес, спрямований на забезпечення ефективної реалізації сукупності соціально-педагогічних дій завдяки координації виховних впливів суб'єктів навчально-виховного процесу у педагогічному середовищі у змінюваних педагогічних умовах. Розкрито сутність організаційно-педагогічної діяльності як шляху до упорядкування соціальним педагогом зв'язків із суб'єктами навчально-виховного процесу в межах їхніх посадових обов'язків для налагодження системної взаємодії і подолання функціональної інтерференції в ЗНЗ. Окреслено компоненти організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в ЗНЗ: цільовий, взаємодії, методичний, організаційний, рефлексивний, оцінювально-результативний.

2. Встановлено наявність в реальній практиці ЗНЗ низки труднощів: у налагодженні співпраці соціальних педагогів з учасниками навчально-виховного процесу; відсутність системи у співпраці соціального педагога з педагогічним

колективом, батькам учнів та позашкільними установами; виявлено потребу у формуванні знань та умінь організації співпраці з адміністрацією ЗНЗ, учителями, батьками учнів, а також певні недоліки у підготовці соціальних педагогів у ВНЗ.

Змістова складова експериментальної роботи потребувала виявлення критеріїв ефективності організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в ЗНЗ (емоційного, комунікативного, системного, операційного) та їх показників. Вони дозволили виявити рівні ефективності організаційно-педагогічної діяльності (високий, середній, низький). За результатами констатувального експерименту лише у 25,00 % соціальних педагогів ЕГ та 30,00 % КГ виявлено високий рівень організаційно-педагогічної діяльності.

3. У ході дослідження виявлено оптимальні способи взаємодії учасників соціально-педагогічної діяльності (інформування, заохочення до співпраці, координація тощо), окреслено чотири напрями роботи за експериментальною програмою: інформаційна робота з соціальними педагогами ЗНЗ щодо їх підготовки до здійснення організаційно-педагогічної діяльності в ЗНЗ; просвітницька робота з педагогічним колективом ЗНЗ; соціально-педагогічна робота з батьками учнів; соціально-педагогічна робота з працівниками правоохоронних органів з метою їх орієнтації до взаємодії з соціальним педагогом і колективом школи. Розроблено змістове забезпечення кожного із напрямів та завдання, які визначають суть реалізації поетапної роботи (в межах 2-3 етапів) з учасниками організаційно-педагогічної діяльності в ЗНЗ.

4. Розроблено і упроваджено системно-орієнтовану модель у практичну діяльність соціального педагога в ЗНЗ на основі експериментальної авторської програми «Система організаційно-педагогічної діяльності», реалізація якої здійснювалась у чотирьох напрямках. *У рамках першого* напрямку здійснювалося навчання соціальних педагогів ЗНЗ, включених у дослідно-експериментальну роботу з використанням методичних семінарів, практичного семінару «Соціальний педагог і педагогічний колектив – протиборство чи співпраця», зустріч-презентацію «Системно-орієнтована модель організаційно-педагогічної діяльності»; *другий напрям* спрямований на проведення просвітницької роботи з педагогічним колективом. У ході його впровадження використано тренінгові заняття для формування навичок конструктивного спілкування («Командна взаємодія» та ін.), бесіди з цільовою установкою на формування особистісних якостей вчителів тощо. *Третій напрям* орієнтований на підготовку вчителів і класних керівників до соціально-педагогічної співпраці з батьками, що потребувало проведення батьківських зборів, занять в «університеті батьківських знань», консультацій, ділових ігор щодо попередження конфліктів тощо. *Четвертий напрям* передбачав створення умов для формування знань і умінь у працівників правоохоронних органів здійснювати ефективну взаємодію з соціальним педагогом, адміністрацією. Було використано освітній семінар, тренінгові заняття, орієнтовані на поліпшення комунікативної культури працівників правоохоронних органів у співпраці з учителями, батьками учнів та учнями.

Результати дослідження після формувального експерименту засвідчили, що впровадження системно-орієнтованої моделі її змістово-організаційне забезпечення

спрямоване на продуктивну діяльність соціального педагога, відобразили суттєві статистичні зміни в кожному із критеріїв стосовно дії соціального педагога й інших суб'єктів соціально-педагогічної діяльності: в експериментальній групі зафіксовано збільшення числа соціальних педагогів з високим і середнім рівнем та рівнем задоволеності процесом взаємодії з іншими суб'єктами соціально-педагогічної діяльності. Зокрема, помітні зміни показників високого рівня в ЕГ, вони збільшилися на 23,33 %, середнього рівня зменшилися на 8,33 %, а низького рівня – на 15,00 %. У той же час, у контрольній групі показники майже не змінилися. Отже, результати дослідження дають підстави вважати, що запропонована системно-орієнтована модель і змістове її наповнення у процесі організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога забезпечує оптимальні шляхи його взаємодії з різними суб'єктами виховної роботи і є ефективною в умовах ЗНЗ.

5. Запропоновані результати даного дослідження не вичерпують усіх аспектів проблеми організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в ЗНЗ. *Перспективними* у подальших наукових пошуках можна назвати: удосконалення соціально-педагогічних умов формування готовності батьків до взаємодії з освітнім середовищем; технологізація соціально-педагогічної роботи фахівців ЗНЗ з батьками учнів; вивчення впливу освітнього середовища на взаємодію різних соціальних інституцій у вихованні школярів різного віку; діяльності психологічної служби ЗНЗ та її орієнтації на певні вікові групи учнів у виховному процесі.

Основні положення дисертації відображено в публікаціях:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Острянюк Т.С. Організаційно-педагогічна діяльність соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі : навчально-методичні матеріали / Т.С. Острянюк. – Чернігів : Видавець Лозовий В.М., 2014. – 160 с.
2. Острянюк Т.С. Професійна діяльність соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі : навчально-методичний посібник для студентів, які навчаються за напрямом підготовки 6.010106 «Соціальна педагогіка» / Т.С. Острянюк. – Чернігів : Видавець Лозовий В.М., 2014. – 70 с.
3. Острянюк Т.С. Організація ефективної взаємодії психолога й соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі / Т.С. Острянюк // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Педагогічні науки. – 2010. – № 13. – С. 217–222.
4. Острянюк Т.С. Ефективна взаємодія соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу та кримінальної міліції у справах дітей / Т.С. Острянюк // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – Серія: Педагогічні науки. Вип. 84. – Чернігів : ЧНПУ, 2010. – С. 125–129.
5. Острянюк Т.С. Організація співпраці класного керівника з соціальним педагогом у загальноосвітньому навчальному закладі / Т.С. Острянюк // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки. – 2011. – № 7. – С. 64–70.
6. Острянюк Т.С. Синергетична модель організаційної діяльності соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу / Т.С. Острянюк // Вісник

Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. – Серія: Педагогічні науки. Вип. 96. – Чернігів : ЧНПУ, 2012. – С. 160–162.

7. Острянюк Т.С. Вплив супровідної діяльності соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу на висхідний соціальний рух особистості / Т.С. Острянюк // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка: зб. наук. праць. – Випуск 14. – Частина II. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – С. 192–200.

8. Острянюк Т.С. Модель комунікації в організаційній діяльності соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу / Т.С. Острянюк // Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені М.Гоголя). – Ніжин : НДУ ім. М.Гоголя, 2012. – № 7. – С. 213–220.

9. Острянюк Т.С. Педагогічні умови професійної взаємодії соціального педагога у загальноосвітньому навчальному закладі / Т.С. Острянюк // Педагогічний дискурс : зб. наук. праць. – Хмельницький : ХГПА, 2013. – Вип. 14. – С. 348–351.

10. Острянюк Т.С. Ментальные карты в организационно-педагогической деятельности социального педагога общеобразовательной школы / Т.С. Острянюк // Современная педагогика. – 2014. – № 2 (15). – С. 15–21.

11. Острянюк Т.С. Аналіз результатів дослідження ефективності організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу / Т.С. Острянюк // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. – Серія: Педагогічні науки. Вип. 115. – Чернігів : ЧНПУ, 2014. – С. 183–189.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

12. Острянюк Т.С. Діяльність соціального педагога освітнього закладу як перспектива сприяння сталому розвитку суспільства / Т.С. Острянюк // Сталий розвиток у соціальному вимірі: глобальним проблемам – локальні рішення: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (Чернігів, 20 листопада 2011 р.). – Чернігів: ЧДТУ, 2012. – С. 238–240.

13. Острянюк Т.С. Професійне співробітництво соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу з батьками учнів / Т.С. Острянюк // Сучасна сім'я та соціальні інституції: шляхи партнерської взаємодії: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. / [редкол.: Л.Л. Хоружа, О.В. Безпалько та ін.]. – К. : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2012. – С. 116–120.

14. Острянюк Т.С. Система організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу / Т.С. Острянюк // Materiały X Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Strategiczne pytania światowej nauki – 2014». – Volume 20. Pedagogiczne nauki. – Przemysł : Nauka i studia. – S. 83–89.

АНОТАЦІЇ

Острянюк Т.С. Організаційно-педагогічна діяльність соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка. – Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова МОН України, Київ, 2014.

Дисертаційна робота є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми

організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога у загальноосвітньому навчальному закладі. Проаналізовано наукові підходи до даної проблеми. Розкрито сутність і завдання організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога.

Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено системно-орієнтовану модель організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога, яка відображає основні напрямки взаємодії фахівця з учасниками соціально-педагогічної діяльності з метою забезпечення багатоканального соціалізуючого та виховного впливу на учнів.

Ефективність системно-орієнтованої моделі та її змістового наповнення доведено й перевірено експериментально. Доведено, що впровадження системно-орієнтованої моделі організаційно-педагогічної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі сприяє підвищенню ефективності соціально-педагогічної діяльності.

Ключові слова: соціальний педагог, організаційно-педагогічна діяльність, професійна взаємодія, загальноосвітній навчальний заклад, системно-орієнтована модель, суб'єкти соціально-педагогічної діяльності, синергетика.

Остряк Т.С. Организационно-педагогическая деятельность социального педагога общеобразовательной школы. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.05 – социальная педагогика. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова МОН Украины, Киев, 2014.

В результате изучения научной литературы, реальной практики работы социального педагога общеобразовательной школы раскрыто сущность и содержание организационно-педагогической деятельности – процесса, направленного на обеспечение эффективной реализации совокупности социально-педагогических действий, путем координации воспитательных влияний субъектов учебно-воспитательного процесса в педагогической среде в изменяемых педагогических условиях. Сущность организационно-педагогической деятельности социального педагога средней школы заключаются в следующем: планировании профессиональной деятельности, организации взаимодействия и повышении профессиональной компетентности участников социально-педагогической деятельности. Основными составляющими организационно-педагогической деятельности социального педагога являются организация, координация, управление.

Обоснована и экспериментально проверена системно-ориентированная модель организационно-педагогической деятельности социального педагога в общеобразовательной школе, которая состоит из пяти компонентов: целевого, компонента взаимодействия, организационного, методического, рефлексивного, оценочно-результативного. Разработанная модель отображает пути поэтапного взаимодействия социального педагога с участниками социально-педагогической деятельности с целью обеспечения многоканального социализирующего и воспитательного влияния на учащихся. Определены этапы организационно-педагогической деятельности социального педагога: информационно-аналитический, диагностический, прогностический, организационно-деятельностный, оценочный.

Экспериментальное внедрение системно-ориентированной модели организационно-педагогической деятельности социального педагога в общеобразовательной школе обеспечило создание условий для системного сотрудничества социального педагога с участниками учебно-воспитательного процесса и повышение эффективности социально-педагогической деятельности. Внедрение модели осуществлялось согласно специально разработанной программе «Система организационно-педагогической деятельности», которая отражала четыре взаимосвязанных тематических направления: информационная работа с социальными педагогами по подготовке к осуществлению организационно-педагогической деятельности в средней школе; просветительская работа с педагогическим коллективом; социально-педагогическая работа с родителями учеников; социально-педагогическая работа с работниками правоохранительных органов по подготовке для налаживания системного взаимодействия с социальным педагогом с целью эффективного влияния на воспитание учащихся. Критериями оценки эффективности организационно-педагогической деятельности социального педагога были определены: эмоциональный; коммуникативный; операционный и системный. Показатели выраженности определенных критериев были определены уровнями: низким, средним и высоким.

Результаты исследования подтвердили наличие позитивных изменений в показателях по каждому из определенных критериев. Проведенное исследование подтвердило эффективность системно-ориентированной модели организационно-педагогической деятельности социального педагога общеобразовательной школы.

Ключевые слова: социальный педагог, организационно-педагогическая деятельность, профессиональное взаимодействие, общеобразовательная школа, системно-ориентированная модель, субъекты социально-педагогической деятельности, синергетика.

Tetyana S. Ostryanko. Organizational and teaching activities of social pedagogy in secondary schools. – Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of pedagogical sciences, speciality 13.00.05 – Social Pedagogy. – National Pedagogical Drahomanov University. – Kyiv, 2014.

On the basis of analysis of the scientific literature, and considering actual practice of secondary schools' social pedagogues, the essence and meaning of organizational and pedagogical activities was cleared out.

The system-oriented model of organizational and pedagogical activities of secondary school social pedagogue was theoretically grounded and tested. The developed model reflects the interaction of specialist with members of social and pedagogical activities to ensure multichannel socializing and educational impact on students.

Experimental implementation of system-oriented model of organizational and pedagogical activities of secondary school social pedagogy educational institution provided adjustment of cooperation of social pedagogy with participants of the educational process and improves the efficiency of social and pedagogical activities.

Key words: social pedagogue, organizational and pedagogical activities, professional interaction, secondary school, system-oriented model, the subjects of social and pedagogical activities, synergetics.